

BASTARDAS I BOADA, ALBERT; BOIX-FUSTER, EMILI; TORRENS GUERRINI, ROSA M. (COORDS.) (2018). EL CATALÀ, LLENGUA MITJANA D'EUROPA. MULTILINGÜISME, GLOBALITZACIÓ I SOSTENIBILITAT LINGÜÍSTICA. BARCELONA: OCTAEDRO. 312 PÀGINES, ISBN: 978-84-17219-09-3.

Montserrat Sendra*

Paraules clau: llengua catalana, llengua mitjana, multilingüisme, globalització, sostenibilitat lingüística.

BIBLIOGRAPHICAL REVIEW OF:

BASTARDAS I BOADA, Albert; BOIX-FUSTER, Emili; TORRENS GUERRINI, Rosa M. (coords.) (2018). El català, llengua mitjana d'Europa. Multilingüisme, globalització i sostenibilitat lingüística. Barcelona: Octaedro. 312 pàgines, ISBN: 978-84-17219-09-3.

Keywords: Catalan, medium-sized language, multilingualism, globalisation, linguistic sustainability.

El català, llengua mitjana d'Europa. Multilingüisme, globalització i sostenibilitat lingüística ens ofereix una panoràmica de quin és l'estat de la qüestió en tres àmbits clau per al futur de la llengua catalana: explora quines possibilitats té com a llengua mitjana, intenta descobrir patrons en la transmissió intergeneracional entre parelles mixtes i reflexiona sobre quines polítiques lingüístiques serien més adequades a la universitat i amb els joves. Tres línies de recerca de llarga tradició al Centre de Recerca en Sociolingüística i Comunicació (CUSC)¹ de la Universitat de Barcelona, amb nombrosos fruits i publicacions rellevants (sobre llengües mitjanes, vegeu Vila 2013 o Vila i Bretxa 2015; sobre transmissió intergeneracional vegeu Boix-Fuster 2009 o Boix-Fuster i Torrens 2011; sobre polítiques lingüístiques, vegeu Bastardas 2005 o Bastardas 2007, només per citar-ne algunes).

* Montserrat Sendra, professora associada del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona, montse.sendra@ub.edu.

Citació recomanada: SENDRA, Montserrat. «BASTARDAS I BOADA, Albert; BOIX-FUSTER, Emili; TORRENS GUERRINI, Rosa M. (coords.) (2018). *El català, llengua mitjana d'Europa. Multilingüisme, globalització i sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Octaedro. 312 pàgines, ISBN: 978-84-17219-09-3», *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, núm. 69, (juny 2018), p. 319-323. DOI: [10.2436/rld.169.2018.3147](https://doi.org/10.2436/rld.169.2018.3147).

¹ Podeu consultar més informació sobre la història, les línies de recerca i les publicacions del Centre a <http://www.ub.edu/cusc> (últim accés: 25.04.2018).

A la introducció, els tres coordinadors del volum (A. Bastardas, E. Boix-Fuster i R. M. Torrens Guerrini) reflexionen sobre la complexitat dels contactes de llengua a escala local i global, amb comunitats que competeixen per la seva supervivència i per l'hegemonia en un món en què tot s'ha accelerat i els canvis es produeixen molt ràpidament. En aquest context, els autors alerten que és fàcil caure en visions dicotòmiques i simples del multilingüisme: llengües petites *versus* hiperllengües, llengües oficials vs. llengües no oficials, llengües hegemòniques vs. llengües minoritàries, perquè ens és més fàcil descriure la realitat amb taxonomies o dicotomies simples que no pas abraçar-ne tota la complexitat que conté. És des d'aquesta voluntat de capgirar els discursos simplificadors que divideixen les llengües en llengües petites i grans que el llibre proposa una categoria intermèdia: les llengües mitjanes, que són “aquelles comunitats amb dimensions demogràfiques prou amples (entre 500.000² i 25 milions de parlants) per poder disposar de recursos administratius, acadèmics, comunicatius i polítics, que permetin el desenvolupament de llengües completes (Lamuella, 1994), amb prou seguretat i viabilitat (Vila i Bretxa, 2013)” (p. 13). Aquestes comunitats aspiren a la seguretat lingüística des d'una visió favorable a la sostenibilitat lingüística, i és aquí on els autors proposen aplicar la fórmula de la *subsidiarietat lingüística* (Bastardas, 2005): que tot allò que es pugui fer amb una llengua “local” no sigui fet per una llengua més “global”, amb la intenció que aquesta distribució funcional protegeixi les llengües de menys parlants.

El llibre s'estructura en tres grans blocs: l'anàlisi de les comunitats lingüístiques mitjanes (2 capítols), l'anàlisi de les bilingüitzacions, els manteniments i les substitucions (6 capítols) i un últim bloc sobre polítiques lingüístiques (2 capítols).

El primer bloc conté dos capítols que analitzen la situació de les comunitats lingüístiques mitjanes. El primer, “Lliçons de les llengües mitjanes per a la política lingüística catalana” (Vanessa Bretxa i Riera i F. Xavier Vila i Moreno), explica alguns dels resultats del projecte “La sostenibilitat de les comunitats lingüístiques mitjanes en l'època de la globalització: noves tendències, noves solucions?”³, que buscava “millorar la comprensió de les dinàmiques sociolingüístiques d'un seguit de llengües que tinguessin una demografia similar a la del català i semblessin raonablement sostenibles, per tal d'extreure'n lliçons per a les que estiguessin en situació més estable” (p. 31). Les llengües mitjanes estudiades tenen diferents realitats demogràfiques i juridicopolítiques, de manera que no se'n pot fer una generalització que inclogui tots els casos. Sí que se'n poden, però, extreure alguns trets comuns: són llengües completes però no exclusives (sobretot en àmbits com l'oci i la cultura pop, l'àrea de negocis i relacions comercials o l'àmbit de l'educació superior), són llengües plenament elaborades, i la majoria dels seus parlants són bilingües o poliglots. També comparteixen diversos reptes de futur, com ara la gestió de l'avenç de l'anglès com a llengua franca i la necessitat que la política lingüística estatal jugui a favor seu.

Al segon capítol, “El cas català des d'una perspectiva nord-europea: marcs ideològics i legislació lingüística”, Josep Soler Carbonell compara la situació del català amb la situació de dues llengües equiparables a nivell europeu (amb la diferència que tenen un estat propi i són llengües oficials a la Unió Europea): l'estonià i el suec. Concretament, se centra en dos episodis que poden servir en la futura gestió de la política lingüística catalana: quines conseqüències lingüístiques va tenir l'assoliment de la independència d'Estònia (que va aconseguir capgirar la russificació de l'administració pública del país, de l'alt funcionariat i dels estaments militars, però que alhora no ha aconseguit superar la segregació entre la comunitat russòfona i la comunitat estoniana) i quines són les conseqüències de la globalització i l'increment de la presència de l'anglès en la comunitat lingüística sueca (en què s'ha passat d'un discurs de l'anglès com a element positiu i d'obertura a un discurs de l'anglès com a amenaça per a la sostenibilitat del suec).

El segon bloc del llibre (“Bilingüitzacions, manteniments i substitucions”) constitueix el bloc central del recull. Francesc Bernat, a “Com i quan vam deixar de ser monolingües els catalanoparlants?”, repassa els agents que han intervingut en el procés de minorització del català i les etapes que s'hi poden distingir. Pel

2 A la definició de les *llengües mitjanes* de la introducció del llibre (Bastardas, Boix i Guerrini), es considera que les comunitats lingüístiques mitjanes començarien als 500.000 parlants. Al capítol 1 del mateix llibre (Bretxa i Vila), en canvi, el límit inferior és situat al milió de parlants. Llegit el text amb deteniment i consultats els autors, cal entendre aquestes dues xifres com a orientatives (el límit, en el fons, és arbitrari, ja que el que tenim és un continuïum de comunitats lingüístiques de mides diferents), més que no pas un llindar inamovible.

3 Projecte encapçalat per A. Bastardas, E. Boix, V. Bretxa, A. Milian i F. X. Vila i finançat per Linguamón - Casa de les llengües. Vegeu-ne més informació a la pàgina <http://www.ub.edu/cusc/llenguesmitjanes/> (últim accés: 25-04-18).

que fa als agents, trobaríem l'acció dels estats en forma de política lingüística explícita o implícita, un cert grau de col·laboració de la població afectada (especialment les elits autòctones) i les transformacions socioeconòmiques de l'edat contemporània (mobilitat social, grans migracions, mitjans audiovisuals). Pel que fa a les etapes, l'autor situa en els segles XVI i XVII l'inici del procés de replegament dels usos de la llengua, amb un aprofundiment qualitatiu i quantitatiu d'aquest procés des de la guerra de Successió fins ben entrat el s. XIX, i des de les revolucions liberals del s. XIX fins avui, període que ha portat a la construcció dels nous estat nació europeus, a la bilingüització progressiva de tots els catalanoparlants i a la pràctica desaparició dels parlants monolingües de català.

Al següent capítol, "Ideologies i trajectòries lingüístiques en famílies bilingües a Catalunya", Emili Boix-Fuster i Anna Paradís entrevisten membres castellanoparlants de parelles bilingües català-castellà per conèixer les pràctiques lingüístiques d'aquestes famílies bilingües. En aquest estudi hi trobem l'explicació i la justificació de processos de catalanització (famílies que opten pel català perquè consideren que el castellà ja l'aprendran igualment), processos de recatalanització (famílies que han recuperat el català després que els seus avantpassats l'haguessin abandonat) i processos de castellanització (un petit sector de la població autòctona de primera llengua catalana que deixà d'usar-la en família, sobretot entre l'alta burgesia). Tot i aquest últim cas, les conclusions mostren un cert poder d'atracció del català.

Joan Melià i Garí, a "La llengua catalana entre les famílies lingüísticament mixtes de Mallorca", exposa la situació de les parelles lingüísticament mixtes a les Illes Balears. L'augment de les migracions que s'ha produït els últims anys ha fet que hagi crescut el nombre d'unitats familiars en què només un o cap dels progenitors és nascut en un territori de parla catalana. Aquest increment del pes demogràfic de les parelles mixtes fa que el seu comportament sigui determinant per al manteniment del català a les Illes i que no es pugui dependre només de la transmissió intergeneracional dels matrimonis autòctons. Melià també explica que hi ha diferències de comportament entre la zona de la badia de Palma i la resta de Mallorca com a conseqüència dels diferents grups de procedència que hi ha i la relació que tenen amb la llengua catalana.

Al capítol "Actituds lingüístiques sobre l'ús del castellà en les parelles etnolingüísticament mixtes: anàlisi qualitativa de la presència del castellà i el català en la transmissió intergeneracional", Eva Martínez entrevista vint informants majoritàriament de llengua castellana, de parelles etnolingüísticament mixtes, residents a Barcelona i a l'àrea metropolitana i amb fills en edat escolar. Les conclusions de l'estudi mostren que el castellà no es veu substituït pel català en cap dels casos estudiats, que hi ha moments que afavoreixen el canvi de llengua (la universitat, la parella, els fills, l'entorn social, les activitats extraescolars...), i que l'escola no és un àmbit decisiu perquè es doni aquest canvi de llengua habitual però sí que ho és l'àmbit laboral.

A "Usos lingüístics a les famílies mixtes italo-catalanes de Catalunya", R. M. Torrens Guerrini estudia els usos lingüístics i les identitats del quart grup més gran de nous vinguts a Catalunya: els italians, concretament els italians que han format parelles amb catalans. A través de setanta-vuit entrevistes, l'autora buscava conèixer en profunditat els usos lingüístics, la competència i les representacions d'aquest segment de la població. Els resultats mostren que en la interacció entre els membres de la parella el català està més representat, que el progenitor italià es veu afavorit a aprendre la llengua i utilitzar-la quan la seva parella té el català com a llengua d'ús habitual i té uns límits etnolingüístics catalans clars, i que habitualment es manté l'ús de la llengua pròpia de cada membre de la parella amb els fills.

Makiko Fukuda ("La transmissió lingüística en un context de "doble minoria": Política lingüística familiar de les famílies de l'Escola Complementària de Llengua Japonesa a Barcelona") analitza quina és la política lingüística familiar de les parelles nipocatalanes, amb un especial interès en l'ús del japonès i del català amb els fills. Mitjançant 52 qüestionaris als pares que porten els seus fills a l'Escola Complementària de Llengua Japonesa de Barcelona, l'autora s'endinsa en els seus usos lingüístics (més estesos en castellà que en català), en els esforços complementaris que fan (utilitzen recursos audiovisuals, llibres i viatges al Japó per complementar els *inputs* en japonès) i en les actituds que declaren (certa preferència pel castellà respecte el català però favorables al multilingüisme).

El tercer bloc del llibre reflexiona sobre les polítiques lingüístiques en dos àmbits concrets: a la universitat i amb els joves. Al primer article d'aquest bloc ("Les llengües mitjanes com a llengües acadèmiques: situació i perspectives"), F. X. Vila i Moreno es pregunta com afecta el paper creixent del món científic les societats

amb llengües mitjanes, fins a quin punt és cert que s'està instaurant una única llengua de la ciència i com afecta aquesta situació a la viabilitat del català. Per respondre aquestes preguntes, l'autor distingeix entre *llengua acadèmica* (que s'utilitza en l'ensenyament universitari) i *llengua franca acadèmica* (que s'utilitza per comunicar les novetats científiques a escala mundial i que avui en dia és, sense cap mena de discussió, l'anglès). El català ha estat utilitzat en diverses etapes com a llengua acadèmica i, segons l'autor, pot aspirar a ser una llengua acadèmica *relativament* completa però no exclusiva, en un marc en què el plurilingüisme i les pràctiques heteroglòssiques a les aules són cada cop més freqüents.

Finalment, a l'últim capítol ("Una llengua mitjana europea per als joves: les "micropolítiques" imprescindibles per al català"), A. Bastardas explica una part de informe "Recomanacions al Govern de la Generalitat de Catalunya pel que fa a polítiques de foment del català entre la joventut" (Consell Social de la Llengua Catalana, 2009), sobre les maneres d'augmentar l'ús del català entre els joves. La proposta de l'autor és clara: fins ara, les polítiques lingüístiques s'han dut a terme a nivell *macro* i han estat centrades en les comunicacions institucionalitzades. La seva eficàcia pot ser valorada més positivament o més negativament, però el fet és que avui en dia tenim un coneixement força clar dels límits d'aquestes polítiques. Què caldria fer, doncs, a partir d'ara? Segons Bastardas, caldria passar a una nova etapa que tingués com a objectiu les comunicacions individualitzades, a través de les *micropolítiques* lingüístiques que explica i detalla en aquest capítol final.

En conclusió, la lectura d'aquest llibre ens aporta informació nova i actualitzada sobre tres àmbits d'alta importància per a la supervivència de la llengua catalana. En primer lloc, ens permet explorar les situacions de diverses llengües europees de mida mitjana i intuir quin és el sostre al qual pot aspirar el català que el condueixi a una situació d'estabilitat i sostenibilitat lingüística a llarg termini. Alhora, aquesta visió comparada possibilita aprendre dels problemes que han tingut les altres llengües per mirar d'anticipar-s'hi. En segon lloc, ens dona dades qualitatives pel que fa a la transmissió intergeneracional del català que poden ajudar a complementar les recerques quantitatives existents (EULP2008, Solé, Torrijos, Martínez, 2011). A diferència d'altres territoris de parla catalana (Montoya i Mas, 2011), a Catalunya la majoria de parlants de primera llengua catalana mantenen l'ús del català amb els fills i, a més, hi ha certs casos de parlants d'altres llengües que l'adopten (tal com ens mostren els diversos capítols del bloc 2 d'aquesta publicació). Aquesta situació de relativa estabilitat i petit guany de parlants contrasta, però, amb la de les Illes Balears (Melià, en aquest mateix volum), en la qual la gran variabilitat demogràfica dificulta l'avenç del català en la transmissió intergeneracional. En tercer lloc, centra l'atenció en les polítiques lingüístiques de dos àmbits molt concrets: universitats i joventut. En un sistema universitari mundial globalitzat, el català pot tenir i mantenir la posició de llengua acadèmica i també de llengua de producció i difusió científica, tal com es demostra amb aquest mateix llibre (deixant de banda, a més, el fet de difondre el coneixement científic a la mateixa societat que sufraga la recerca i en la seva pròpia llengua). Per últim, la reflexió al voltant de les polítiques lingüístiques adreçades a la joventut és i serà un dels temes als quals caldrà dedicar més esforços a curt termini. Trobar polítiques lingüístiques que permetin passar de la competència a l'ús i activar el coneixement de la llengua que ja tenen els joves catalans (CSASE, 2014) serà un altre dels aspectes que marcaran la vitalitat de la llengua i la seva futura sostenibilitat en un marc de globalització i multilingüisme.

Referències:

BASTARDAS, Albert (2005). *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Angle.

BASTARDAS, Albert (2007). *Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era 'glocal'*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya.

BOIX-FUSTER, Emili (2009). *Català o castellà amb els fills? La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.

BOIX-FUSTER, Emili i TORRENS, Rosa M. (2011). *Les llengües al sofà. El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès Editors.

CONSELL SOCIAL DE LA LLENGUA CATALANA (2009). “Recomanacions al Govern de la Generalitat de Catalunya pel que fa a polítiques de foment de l’ús del català entre la joventut”. Disponible a <http://llengua.gencat.cat/permalink/22bdfa77-538c-11e4-a65d-000c29cdf219> (últim accés: 25-04-2018).

CSASE [Consell Superior d’Avaluació del Sistema Educatiu] (2014). *L’avaluació de 4t d’ESO 2013*. Barcelona: Departament d’Ensenyament, Generalitat de Catalunya. Disponible a: http://csda.gencat.cat/ca/arees_d_actuacio/publicacions/quaderns_avaluacio/quaderns_avaluacio_25/ (últim accés: 13-05-18).

SOLÉ, Joan; TORRIJOS, Anna; MARTÍNEZ, Montserrat (coords.) (2011). *Enquesta d’usos lingüístics de la població 2008: anàlisi. Volum I. Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Disponible a: <http://llengua.gencat.cat/permalink/2e24ce66-5384-11e4-8f3f-000c29cdf219> (últim accés: 13-05-18).

LAMUELA, Xavier (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Edicions 62.

MONTOYA, Brauli; MAS, Antoni (2011). *La transmissió familiar del valencià*. València: Publicacions de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua.

VILA I MORENO, F. Xavier (ed.) (2013). *Survival and Development of Language Communities. Prospects and Challenges*. Bristol: Multilingual Matters.

VILA I MORENO, F. Xavier i BRETXA, Vanessa (2013). “The Analysis of Medium-Sized Language Communities” dins de VILA I MORENO, F. Xavier (ed.) (2013). *Survival and Development of Language Communities. Prospects and Challenges*. Bristol: Multilingual Matters, p. 1-17.

VILA I MORENO, F. Xavier; BRETXA, Vanessa (eds.) (2015). *Language Policy in Higher Education. The Case of Medium-Sized Languages*. Bristol: Multilingual Matters.